

da se taj pridjev odnosi na obavljanje neke radnje. Čak ga i Maretić „može podnijeti“!

53. *Udar* u smislu „državni udar“ (*coup d'état*) nije ne prevrat ni preokret ni pobuna nego upravo udar („puč“), njem. *Staatsstreich*, jer je bitna pri tom munjevitost akcije i iznenađenje.

54. *Uporaba* se u *Savjetniku* prilično dogmatski zabacuje. No, izvedenica „uporabna dozvola“ održala se kontinuirano čak i u administraciji, unatoč suprotnim utjecajima.

55. *Uskrisiti* bi prema *Savjetniku* trebalo zamijeniti nazivom *uskrsnuti*. Taj savjet predstavlja promašaj. Noviji hrvatski biblijski tekstovi razlikuju ta dva izraza po značenju. *Uskrisiti* je prijelazan, a *uskrsnuti* je neprelazan glagol.

Ivan Pelz

NAGLASAK LIŠANA OSTROVAČKIH I PRIRUČNA GRAMATIKA

Vjerojatno je razgovor (a ne polemika, bar što se mene tiče) o *Priručnoj gramatici* već i dojadio čitateljima *Jezika*, ali sam ipak odlučio odgovoriti kolegama Danijelu Aleriću i Miji Lončariću (usp. *Jezik*, 1/31), i to ponajviše stoga što Alerićev napis, premda pisan vrlo akribično (ili baš zato), predstavlja, po mom mišljenju, dobar primjer kako o književnom jeziku ne bi trebalo razmišljati.

I.

Ponajprije, ne razgovaramo o gramatici štokavskog dijalekta, nego o gramatici hrvatskoga književnog jezika (nismo na

području dijalektologije, nego standardologije). Ne podcjenjujući Alerićev trud uloženi u iščitavanje dijalektološke literature moram reći da podaci koje on navodi za naš razgovor uglavnom nisu relevantni. Kad bih uspio pronaći i triput više sela (nego što ih navodi Alerić) u kojima bi se govorilo *prèksinōc*, a ne *prèksinōc*, ne bih smatrao da je moja tvrdnja time argumentirana. *Načelno* me u ovom razgovoru ne zanima ni kako se govori u Pecinom Ortiješju, ni u Šimundićevoj Bekiji, ni u Lišanima Ostrovačkim kod Benkovca, pa ni u mom rodnom mjestu. Za naš bi razgovor mnogo važniji bili podaci dobiveni od govornika književnog jezika. (Bolje bi bilo da je Alerić prikupljao „usmena priopćenja“ o tome kako govore njegovi informatori nego o tome kako se govori u njihovim selima.) Nadteritorijalnost je jedan od osnovnih postulata kojima književni jezik (da bi to uopće bio) mora udovoljavati. To je, u najkraćem, razlog što se na Alerićeve dijalektološke podatke (jedan je od njih čak iz 1911. godine!) neću ni osvrnati, pa bili oni ne znam koliko zapadni i vjerodostojni.

Drugačije je, naravno, s rječnicima. Međutim, rječnika suvremenoga hrvatskog književnog jezika zapravo i nema. Leksikografska djela kojima se taj nedostatak kompenzira uglavnom su prilično nepouzdana (od triju rječnika koje spominje Alerić jedan je povijesni, drugi dvojezični, a treći pravopisni). Uostalom da nije tako, i ovaj bi naš razgovor bio sasvim izlišan. Treba uz to napomenuti da autori rječnika obično ne vode dovoljno računa o suvremenom književnom jeziku, nego često prepisuju (posebno naglaske, ako ih uopće označuju) iz prethodnih leksikografskih djela. Tako se, na primjer, uporno zadržavaju (prepisuju) akcenti *čōvjek* i *kōjī* iako, po mom mišljenju, nisu u upotrebi u hrvat-

skome književnom jeziku.* Potvrđuje to, na neki način, i činjenica da oblici *nečò-vjek*, a pogotovo **nikòjĩ* ne dolaze u obzir ni kao dubletni (kao što dolaze, neki od njih i isključivo, npr. oblici *nijèdan*, *nezná-nac*, *neplàtiv* i sl.).

Odgovarajući na moju primjedbu da je u nekim slučajevima trebalo navoditi akcenatske dublete, a u nekim drugima ne navoditi, Alerić nas uvjerava da je polazio od načela prema kojemu gramatiku „ne treba opterećivati inačicama ako to zaista nije nužno”. To je načelo u osnovi sasvim prihvatljivo (trebalo bi samo objasniti kad je i zašto inačice *nužno* navoditi), ali je provedba toga načela u većem dijelu *Gramatike* sasvim zakazala. Da se ne vraćam na ono o čemu je već bilo riječi (posebno na mnoštvo inačica s prezentskim dužinama i bez njih), navest ću nekoliko novih primjera.

Bilo bi tako zanimljivo čuti zašto je pored oblika *ĩnteres* (po mom mišljenju, nedostaje dužina na ultimima), *ĩmperatĩv*, *šuperlatĩv*, *ĩntuitĩvan*, *kònvencionālan*, *āpsolutān*, *ĩntelektuālan* (str. 39), *žèljen* (188) bilo *nužno* navoditi i inačice *intè-res* (?!), *imperatĩv*, *superlatĩv*, *intuitĩvan*, *konvencionālan*, *apsolutān*, *intelektuālan*, *žèljen*. Što više, inačica ima i među oblicima čiji je standardni status poprilično sumnjiv, npr. *dònesti* / *donèsti* (179), *dònesla* / *donèsla* (180).

S druge strane često se ne navode inačice kad bi to iz različitih razloga bilo u najmanju ruku poželjno, npr. *zàdruga* (37), *jèla* (41; u značenju jestvine?!),

nà p̄rvòm kàtu, *òd žalosti*, *ũ širinu* (61), *vlastèlini*, *Švèdi* (74), *krilácā* (gen. pl. 90), *ùžeta* (gen. sing. 91), *Podùnāvka* (93), *Katārĩna*, *krátak* (113), *Kanāda* (249), *kāmīlica* (279), *supostòjati* (301).

Trebalo je barem navesti i *zàdruga*, *jèla* (jèla uopće ne dolaze u obzir), *na p̄rvòm kàtu*, *òd žalosti*, *u širinu* (na prvom mjestu), *vlastèlini*, *Švèdi* (bez Švèdi), *ùžeta*, *krilácā* (na prvom mjestu), *Podùnāvka* (bar na prvom mjestu jer je *Dùnāv*, a ne *Dìunāv*), *Katarĩna* i *Kātārĩna*, *kràtak* ili, eventualno, i *kràtak* (ali ne i *krátak* jer je riječ o izrazitom lokalizmu), *Kānada* (na prvom mjestu), *kāmīlica* (barem na prvom mjestu), *supòstojati*.

Oblik *stùdènt* zaslužuje posebnu pažnju ne samo zato što je također izrazit lokalizam i što nije (ni) navedena inačica *stùdent*. Naime, ako se oblik *stùdènt* smatrao „sustavnijim” (taj sumnjivi komparativ ima vrlo značajno mjesto u Alerićevu načinu argumentiranja) zato što se u tom obliku samoglasnik nalazi ispred skupine sonant + konsonant (u toj se poziciji u našem jeziku samoglasnik redovito dulji), onda je trebalo označiti i *dirigènt*, a ne *dirigent* (ti su oblici navedeni jedan pored drugog). Ima međutim još nešto: ako je nominativni oblik *stùdènt*, onda bi bilo „najsustavnije” da genitivni bude *studènta* jer tako inače biva kad se u nominativu spori nađe na penultimima, a dužina na ultimima, usp. *dječāk* / *dječāka*, *stānār* / *stanāra*, *redār* / *redāra*, *vòjnĩk* / *vojnĩka*, *skāndāl* / *skandāla*, *mājōr* / *majōra*, *Lòndōn* / *Londóna*, *trèzōr* / *trezóra*, *keròzĩn* / *kerozĩna* itd.

Alerić se inače slaže sa mnom u onome što u čitavom ovom razgovoru o naglasima smatram ponajvažnijim, naime u mišljenju da neodređeni oblici pridjeva tipa *stār* imaju u ženskom i srednjem rodu spore, a ne brze akcente te da se akcent

* U polemičkim člancima uredništvo ništa ne mijenja niti savjetuje autoru da što promijeni kako se ne bi upletalo u polemiku dok ona traje. Ovdje treba samo napomenuti da je B. Finka napisao svoj odgovor o naglasku imenice čovjek ne znajući da je i Ivi Pranjkoviću sporan naglasak *čovjek*, *čovjeka*.

imperfekta podudara s akcentom infinitivno-aorisne, a ne prezentske osnove. Ako je tako mislio i ranije, šteta što se za to mišljenje nije ustrajnije borio u toku rada na *Gramatici*. Vjerojatno su se autori radije priklonili starijim autoritetima kao što je npr. Stevanović koji (možda i zato što se istočno i zapadno govorno područje u tome donekle razlikuju) piše ovako (v. *Savremeni srpskohrvatski jezik*, I, str. 268–269): „Jednosložni pridevi kratkog sloga kakav je: *dūg* (*-dūga -dūgo*), *zdrāv*, *kŕt* itd. – ne znaju ni za kakvu promenu akcenta, već kratkosilazni akcenat kod njih ostaje, kako u svim padežima oblika neodr. vida sva tri roda, tako isto i u oblicima određenoga vida”. Svome mišljenju da neodređeni oblici spomenutih pridjeva imaju po pravilu spore akcente dodao bih samo to da nepromijenjen akcent zadržava ipak nekolicina (vrlo mali broj) pridjeva toga tipa, kao što je npr. *kŕnj*, *kŕnja*, *kŕnje*.

U vezi s aoristom trajnih glagola (prāvda i sl.) Alerić je očito nešto krivo razumio jer piše kako bi se očekivalo da ću ja „ustati protiv aorista imperfektivnih (trajnih) glagola”. Upravo je suprotno. To bi se očekivalo od Lončarića koji tvrdi da između aorista i imperfekta trajnih glagola nema značenjske razlike (spominje i Babićevo mišljenje prema kojemu je zamjena imperfektivnih dočeta aorisnima naprosto pogreška; ako se Lončarić slaže s tim mišljenjem, kako je onda moguće da aorist i imperfekt trajnih glagola akcenatski razlikuje). Uostalom, u svom sam odgovoru Lončariću jasno napisao sljedeće: „aoristnost”, i izrazna i sadržajna, dolaze, po mom mišljenju, do izražaja i u književnom jeziku, barem na stilskoj razini”. Ne shvaćam kako netko nakon toga može zaključiti kako bih ja trebao biti protiv aorista trajnih glagola.

Što se tiče prezentskih dužina, ustvrdio sam (i pri tome ostajem) da se one i dalje čuvaju ako je spori na penultimi (usp. *plētēm*), a da se gube samo onda kad je na penultimi dugouzlazni (*vūčēm* i sl.). Uvjeren sam da je takvo *stanje* kod govornika književnog jezika te da bi se ono relativno lako moglo provjeriti. (Jedan od razloga tome možda bi se mogao potražiti i u naravi dugouzlaznog akcenta koji je izrazito dug pa time, eventualno, utječe na skraćivanje sljedećeg sloga, osobito ako dužina na njemu nije funkcionalno opterećena. No to je naravno samo pretpostavka. Mislim također da razlog gubljenja prezentskih dužina općenito ne bi trebalo tražiti, ili bar ne u prvom redu, u utjecaju ne(novo)štokavskih govora, nego u tome što je ta dužina funkcionalno uglavnom dosta slabo opterećena: nema baš previše primjera tipa *jāvī* (prezent) / *jāvi* (aorist), a, osim toga, aorist je sve manje u upotrebi.)

Uvjeren sam također da velika većina govornika književnog jezika izgovara *prēksinōc*, *prēksutra* i sl., a ne *prēksinōc*, *prēksutra* (istina, mislim da se govori samo *prēkjučēr*, ali je to možda i zato što se u tom primjeru radi o preskakanju kratkouzlaznog akcenta: *jūčēr* prema *šinōc* odnosno *šūtra*).

Rečeno u još većoj mjeri vrijedi za dilemu *hvālēci*, *pišūci* / *hvālēci*, *pišūci* (i Alerićev suradnik Lončarić priznaje da su oblici tipa *hvālēci* „možda uobičajeniji”) iako Alerićeva razmatranja utemeljena na usporedbama s arhaičnim posavskim govorima, s kajkavskim i čakavskim dijalektom te s ruskim jezikom nisu nezanimljiva.

Činjenica da smo se Lončarić i ja složili oko toga da su oblici *kamēnu*, *govōru* i sl. arhaični govori, po mom mišljenju, samo o onome o čemu govori. Ona nema

ama baš nikakve veze ni s fonemima *č* i *ć* ni s postotkom pismenosti hrvatskoga naroda. Aleriću *ću* u vezi s tim postaviti samo jedno (protu)pitanje: da li je prilikom uspostavljanja takvih veza vodio računa o „čvrstim znanstvenim temeljima“?

(Što se mene tiče, mogu se i složiti s Alerićem koji sumnja da moja kritika počiva na „čvrstim znanstvenim temeljima“. Ja naime nisam ni imao takvih pretenzija – naprosto sam zabilježio svoja zapažanja. Puno je važnije to što se ne bi moglo reći da su rečeni temelji došli do izražaja u izradi *Gramatike*, o čemu prilično uvjerljivo svjedoči i ovaj razgovor.)

II.

O Lončarićevom *Dodatku polemici* samo dvije-tri napomene:

1. Rečenica *Jesen se počela vrlo rano* nije, po mom mišljenju, ovjerena kao rečenica književnog jezika ni istočnih ni zapadnih krajeva bez obzira na to što su autori *Jezičnog savjetnika* mislili drugačije.

2. Bilo je dovoljno da je Lončarić napisao kako mu se u vezi s oblicima *kamenu* i *govoru* potkrala greška pri kolacioniranju rukopisa. Međunarodnu fonetsku transkripciju i Općeslavenski lingvistički atlas trebao je ostaviti na miru već i zato što se u dosadašnjem razgovoru nismo bavili ni međunarodnim ni općeslavenskim pitanjima.

3. Nakon rečenice: „O svršenim parnjacima glagola *sjediti* već sam govorio u navedenom osvrtu” s Lončarićem teško da ima smisla (više) razgovarati. Naime, u navedenom osvrtu (*Jezik*, 1/29) nema ni jedne jedine riječi o svršenim parnjacima glagola *sjediti*. Ne potkrajaju se dakle Lončariću samo pogreške pri kolacioniranju rukopisa. Upravo navedena očito se zove malo drugačije.

III.

Kad mi se već (ponovo) pruža prilika, iznijet ću još nekoliko primjedaba u vezi s prozodijom u *Gramatici*:

1. „... naglašenost je automatski prisutna u svakom naglasku” (35).

To je, doduše, točno, ali je isto tako točno da je „morfemnost” automatski prisutna u svakom morfemu. Ako se „naglašenost” odnosi samo na silinu (a čini se da je tako), onda je riječ o vrlo nespretnom terminu.

2. „Kada se tuđa riječ prilagođuje i morfološki, tj. kada dobiva i naš nastavak, naglasak obično ostaje na izvornom mjestu u obliku naglaska ∞ ako je u prvom slogu (*grīpa, grūpa, klīka*) ili u obliku uzlaznog naglaska ako nije u prvom slogu (*epizóda, garáza, kréma*)” (39).

Ne upuštajući se u nagađanja što bi ta formulacija stvarno mogla značiti, primijetiti ću samo to da sam dosad mislio kako *kréma* ima naglasak „u prvom slogu” i da je taj naglasak uz to još i uzlazni.

3. „(*dje/čaak* – tonski su visoke zadnja mora prvog sloga i prva mora drugoga sloga, a drugi slog je dug u odnosu prema prvom, koji je kratak)” (40).

Dosad su nas učili da kratki slogovi imaju samo jednu moru!

4. U tzv. proklitičko-enklitičke veze uvršten je i akuzativni oblik *nju* koji nije enklitika (enklitika je *ju* ili *je*) ... Usp. *zá nju* (61), *nàdā nju* i *pó nju* (123) te *pòdā nju* (212). Po čemu li je to „sustavnije” i po kome proširenije od prijedložno-zamjeničkih veza *zà nju*, *nàd nju*, *pò nju* i *pòd nju*?

Ivo Pranjković